

В статье раскрываются психологические особенности развития визуального мышления у студентов музыкальных специальностей. Проведено исследование особенностей развития структурных компонентов визуального мышления у студентов музыкальных специальностей. Эмпирическим путем установлены различия в развитии процессуальных характеристик и операциональных компонентов визуального мышления, а также особенности развития структурных компонентов музыкальных профессиональных способностей у студентов-пианистов и студентов-вокалистов, студентов-музыкантов. Выявлены взаимосвязи между структурными компонентами визуального мышления и другими структурными компонентами музыкальных профессиональных способностей у студентов музыкальных специальностей. Разработан тренинг развития визуального мышления у студентов музыкальных специальностей и установлено эффективность его использования с целью повышения уровня развития визуального мышления студентов-музыкантов.

Ключевые слова: визуальное мышление, творческие способности, музыкальные способности, исполнительский образ, образ-концепт, развитие, студенты музыкальных специальностей, тренинг.

Simonenko S. M., Huan Yin. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF VISUAL THINKING DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF MUSIC ACTIVITY OF STUDENTS-PIANISTS AND VOCALISTS

Psychological features of visual thinking development of students of musical specialties are presented in the article. Peculiarities of development of visual thinking structural components of students of musical specialties are researched. Empirically determined differences in visual thinking possessive characteristics and operational components development, and features of musical professional abilities structural components development of students-pianists and students-vocalists, students-musicians. Correlations between visual thinking structural components with other components of musical professional abilities of students of musical specialties are exposed. Training for the visual thinking development for students of musical specialties is worked out and the effectiveness of its using for purposing on visual thinking development level increase of students-musicians is determined.

Keywords: visual thinking, creative abilities, musical abilities, performer image, image-concept, development, musical specialties students, training.

УДК 159.92

Сулова І. В. (м. Севастополь)

РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті розглядається проблема, пов'язана із необхідністю використання духовно-творчого потенціалу культурної спадщини та мистецтва як могутнього засобу розвитку та формування основ духовності старших дошкільників. Розкрито деякі підходи виховної практики, які дозволяють закласти фундамент особистості дошкільника. Стаття містить порівняльний аналіз особливостей процесу формування духовних цінностей у дітей старшого дошкільного віку який показав, що старший дошкільний вік – найбільш чутливий період, коли закладаються основи формування духовності.

Ключові слова: духовна культура, духовні цінності дитини, духовний світ особистості, духовність дитини – дошкільника, духовно-активна особистість, світогляд.

Постановка проблеми. Становлення та виховання духовності у дітей та молоді – є особливим предметом розгляду суспільства. Її постійна присутність у ідеологічному, інтелектуальному, культурному полі пояснюється тим, що вона не має однозначного й остаточного вирішення, її розуміння й розв'язання залежать великою мірою від соціально-економічного, культурного стану суспільства. Особливо ця проблема актуалізується у час трансфор-

мацій, коли кардинально змінюються не лише вимоги до освіти й виховання, а саме суспільство, його структура, організація, ідеологія. Саме ці процеси спостерігаємо сьогодні в Україні.

Трансформаційні зміни властиві і сучасній цивілізації, яка сьогодні живе в складних умовах глобалізації, інтеграції, з одного боку, а з іншого – має в своєму складі суспільства, що орієнтуються на локалізацію, релігійну винятковість, збереження й захист патріархальних канонів, на консервацію історичних соціокультурних реалій.

Всі ці процеси призводять до кризових ситуацій у державі, глибинних протиріч, катаклізмів та потрясінь. Вони спровокували такі явища, як різка поляризація раніш однорідного суспільства, невпевненість у майбутньому, соціальну тривожність, агресивність і жорстокість, нігілізм, скептицизм. Загострилась ситуація з такими соціальними хворобами як туберкульоз, СНІД, наркоманія, алкоголізм.

Діти живуть, зростають в нестабільних умовах, в умовах кризи в сфері книговидання, кіновиробництва, зменшення кількості бібліотек, музеїв, та збіднення їх фондів, зменшення мережі позашкільних навчальних закладів, навчальних закладів I-II рівнів акредитації. На цьому тлі виникають такі явища, як дитяча праця, торгівля дітьми, дитяча проституція, бездоглядність і бродяжництво тощо.

Всі ці процеси є результатом соціальної нестабільності, недовіри регулятивних механізмів, невизначеності програм кардинального реформування суспільства у гуманітарно-культурній сфері.

Який висновок ми можемо зробити з цих реалій? Чи можемо говорити, що це – об'єктивні, незалежні від нас, педагогів, процеси? Звичайно ж, ні. Відзначаючи, що духовність і моральність людини – це не лише психологічні й педагогічні проблеми, а великою мірою суспільні, соціальні, все ж підкреслимо, що у їх вирішенні надзвичайне місце належить психолого-педагогічній науці, процесу виховання, системі освіти.

Нашим завданням, нашою проблемою є максимальне пом'якшення цих болісних процесів, максимальне обмеження, нівелювання негативних впливів, збереження і плекання духовно-ціннісних засад розвитку особистості, не спонтанне реагування на гуманітарний хаос у суспільстві, а розробка моральних орієнтирів і духовних засад виховання дітей та молоді.

Мета статті – розкрити особливість використання образів Краси й Культури як чинника духовного зростання старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу. У XXI ст. у світі та в Україні, зокрема, зросли інтенсивність та обсяг досліджень з проблем духовного виховання.

Біля джерел формування духовності стояли вітчизняні класики педагогіки (Г. Сковорода, С. Русова, М. Грушевський, В. Сухомлинський).

Проблема вивчення духовності та духовних цінностей була предметом уваги філософів (С. Анісімов, М. Бахтін, М. Бердяєв, Л. Буєва, І. Ільїн, С. Кримський та ін.), психологів (І. Бех, М. Боришевський, З. Карпенко, С. Максименко, М. Михалкова, С. Рубінштейн, В. Франкл, Е. Фромм, Ж. Юзвак), педагогів (Є. Бондаревська, Т. Власова, В. Долженко, В. Зеньківський, О. Олексюк, О. Омельченко, В. Сергєєва, О. Сухомлинська, Г. Шевченко та ін.). Проблема виховання різних аспектів духовних цінностей у дошкільному віці розглядалися в спеціальних педагогічних дослідженнях (Л. Артемова, О. Барабаш, А. Богуш, І. Гармаш, О. Дронова, С. Козлова, О. Кононко, І. Кучинська, М. Мельничук, Т. Поніманська, М. Роганова та ін.).

У більшості досліджень сучасних вчених підкреслюється значення естетичної культури для розвитку духовної культури людини (Б. Неменський, А. Семашко, Ю. Фохт-Бабушкін, Б. Юсов, Г. Шевченко). Психологи відмічають взаємозв'язок між духовним розвитком людини, дитини та її емоціями, почуттями (Л. Виготський, А. Петровський, П. Якобсон). На особливу роль мистецтва у розвитку духовної культури вказували Н. Андрюшина, В. Грінін, В. Віденко, М. Киященко, Р. Чумичова, Г. Шевченко та інші. Т. Костіна вважає, що духовність – це прояв вищої краси та гармонії усіх особистісних якостей людини, єдність інтелекту та моральності, розуму та волі, цілісність та гармонія внутрішнього світу індивіда. Саме у духовності виявляється єдність істини, добра і краси.

Деякі вчені (Г. Шевченко, М. Євтух), вважають, що духовна культура вбирає в себе всі процеси, пов'язані з духовним перетворенням, переведенням універсуму зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості. Вони дуже справедливо підмічають, що освіта, виховання – основа духовності.

На певний взаємозв'язок духовно-світоглядного і естетичного розвитку спирається дослідження О. Бєлих, який вважає, що культурний розвиток людини є відображенням і констатацією духовно-світоглядного пошуку за результатом якого, культура розуміється як діалог.

Дослідниця І. Сулова вважає, що духовна культура включає той аспект культурного багатства людства, який не пов'язаний із досягненням прагматичних цілей, а веде до досягнення абсолютних ідеалів у процесі прилучення до образів Краси й Культури. У процесі формування системи духовних цінностей.

Автор дуже влучно вважає, що істинно духовна культура допомагає людству формувати моральні і світоглядні ідеали, діяти і боротися за їх досягнення.

Однією з центральних категорій нашого дослідження є поняття цінності. Термінологічна культура наукового дослідження вимагає чіткого визначення сутності основних понять: ціннісність, цінність, духовні цінності.

Ціннісність – це властивості та якості предметів, які можуть мати позитивний і негативний смисл для суб'єкта; цінність – це суб'єктивна значущість (для особистості або групи) властивостей і якостей предмета, явища в конкретній ситуації (може бути позитивною і негативною) [11, с. 259–264].

Виходячи із цих визначень, ми розглядаємо духовні цінності як суб'єктивну значущість для особистості властивостей і якостей духовного життя людства, що обумовлює поведінку людини в конкретній ситуації життєтворчості. Духовні цінності виражають стан духовності суспільства та особистості, є своєрідним індикатором культурності індивідуальності, сутністю людського в людині.

Змістовна сутність цінностей має соціальну та історичну обумовленість. Зміст цінностей змінювався в процесі становлення людського суспільства. Але безперечним є той факт, що ціннісні пріоритети завжди були пов'язані з людиною, смислом її життя і діяльності, що протікає в певному культурному контексті.

Ми спираємось на концепцію особистісно-орієнтованого виховання [2]. Є. Бондаревська розглядає дитину як найвищу цінність виховання, її самоцінність. Вона підкреслює, що ціннісне ставлення до дитини проявляється в любові до неї, визнанні її суб'єктності і підтримки її індивідуальності й моральності. Методологічно виваженою є позиція автора щодо значення куль-

тури як цінності виховання. Вона вважає, що культура як цінність виховання полягає у своєму змісті, який необхідно зберігати й передавати новим поколінням, а також в її особистісному значенні – як сфера естетичного переживання, духовного саморозвитку, культурного зростання. Особливо наголошується на створенні культурного середовища проживання дитини. На базі цих положень було розроблено концепцію дитинства, яка стверджує самостійне значення цього періоду життя людини. Є. Бондаревська підкреслює необхідність культивування охоронного ставлення до дитинства та допомоги прожити цей період у радості й повноті устремління [2, с. 95–98].

Культурне середовище формує образ людини культури, якій притаманні культурна ідентичність, духовність, моральна та естетична вихованість. Згідно з концепцією Є. Бондаревської, виховання людини культури полягає у формуванні вільної, гуманної, духовної, творчої, практичної особистості [2, с. 34].

У культурно-історичній спадщині (особливо в її регіональному вимірі) втілено основні духовні цінності народу, його уявлення про моральні та естетичні ідеали, основні чесноти людини, подані зразки поведінки, що схвалювалися суспільством протягом століть. Сучасна психолого-педагогічна наука все частіше звертається до народних джерел, акцентує увагу на їх виховному потенціалі.

Сучасні дослідження проблеми духовних цінностей та їхнє формування в молодого покоління йдуть в Україні в різних напрямках. Відомий сучасний український педагог та психолог І. Бех під духовними цінностями особистості розуміє “існування людини за законами Істини, Добра і Краси”. Великого значення автор надає принципам відбору методів розвитку особистості, коли акцент робиться на взаємній повазі, розумінні, любові і співтворчості вихованця і вихователя; заохочення дітей до відповідей, які хотіли б почути від них; схваленню дитини з боку дорослого, якого вона найбільше любить та поважає; наданню дитині свободи вираження думок, почуттів та ін. [1, с. 16–21].

М. Роганов наголошує на необхідності формування ціннісного ставлення до природи засобами мистецтва (використовувати різні чинники еколого-естетичного комплексу; органічне поєднання художніх творів двох–трьох жанрів (музика, живопис, література), що містить єдиний художній образ природи, підсилює емоційний вплив на дітей) [8]. Н. Фоломеева [13] обґрунтовує виховну систему, спрямовану на особистісний розвиток дитини, на основі поєднання гри та свята. Проблемі використання засобів музично-театрального мистецтва для естетичного виховання молодших школярів, залучення до цієї роботи батьків, присвячена робота О. Комаровської [4].

Аналіз досліджень переконує, що ефективним засобом виховання духовних цінностей у старших дошкільників є мистецтво, оскільки саме в ньому зображено ідеальні моделі високоморальної поведінки особистості та краси людського духу. У творах мистецтва духовність людини розкривається в художніх образах, які викликають глибокі моральні та естетичні переживання і закладають фундамент духовної спрямованості особистості.

Великий вплив на духовний розвиток дитини має також оточуюче середовище (природа, маленька батьківщина, де дитина народилася, умови життя). Природа, будучи середовищем перебування людини, джерелом, що харчує її життєві сили й надихає на заощадження його багатств, разом з тим містить у собі величезний потенціал всебічного розвитку особистості.

Природа збуджує допитливість дитини, впливає на її сенсоріку й викликає почуття прекрасного. Можна без перебільшення сказати, що найбільш повно дитина пізнає красу навколишнього світу через сприйняття краси природи.

Впливаючи на емоції дитини своїми естетичними якостями – досконалістю форми, різноманітним і (залежно від часу дня, пори року, освітлення) мінливим колоритом, природа викликає естетичні почуття.

Це сприяє прояву емоційного відношення до об'єктів і явищ природи. Залучення дитини до джерел духовності починається з уміння бачити красу у довкіллі: це і перша квітка, і ніжний весняний листочок, і різнобарвні дерева восени, синє небо, і білосніжне покривало зими.

Захоплення природою рідного краю невід'ємно пов'язане з любов'ю до Батьківщини. Дитині притаманне інстинктивне зацікавлення до місця, де вона народилася й живе, де народилися її батьки, батьки батьків.

У результаті здійснення цієї діяльності дитина виробляє не тільки якийсь продукт, відображаючи в ньому свої враження і досвід життя, але так само розвиває моторику, уяву, увагу, пам'ять та інші пізнавальні процеси. У цьому плані продуктивні види діяльності схожі з грою.

У старшому дошкільному віці відбуваються значущі зміни в пізнавальній сфері дитини. Образний характер мислення, специфічний для дошкільного віку, визначається тим, що дитина встановлює зв'язки і відносини між предметами перш за все на основі безпосередніх вражень. Гра, читання казок, різного роду драматизації, малювання, конструювання дають дитині основу для повноцінного, природного освоєння навчальних навиків, навчальної співпраці з дорослим, формування пізнавальних мотивів навчання, розвитку художньої свідомості.

Цей етап життя маленької людини є складним і відповідальним періодом формування особистості, оскільки саме в цей період відбувається становлення основних особистісних якостей людини, формуються основи її самосвідомості, її емоційна сфера, духовність. Саме в цей період значну роль відіграє діяльність навчання, домінуючою є сюжетно-рольова гра, формується потреба в активній творчій діяльності. Діти прагнуть до безпосередньої участі в театралізованих виставах, у створенні образного світу, в тому числі й художніми засобами. Їх приваблює мистецтво: казки, малюнки однолітків, враження від картин художників, краса природи, ілюстрації до улюблених художніх творів. У цей період діти – творці у всіх видах художньої творчості. Тому саме в цьому віці необхідно закласти “код” високої духовності, те підґрунтя, на якому розвиватиметься й удосконалюватиметься духовна сфера особистості протягом усього життя.

Особливе значення для формування у дітей старшого дошкільного віку духовних цінностей, зважаючи на їх вікові особливості (домінування образного мислення, яскрава творча уява, емоційно насичені відчуття від спілкування з оточуючим світом та здатність до сприйняття нового, яскравого, красивого), має мистецтво. Саме різні види мистецтва, які є складовою культурно-історичної спадщини регіону, дають змогу дитині засвоїти систему духовних цінностей, сформувати піднесене, оптимістичне, радісне, одухотворене сприйняття дійсності, розуміння прекрасного в житті та мистецтві.

Духовнотворча функція є одним із найважливіших механізмів духовного розвитку, провідним критерієм розвиненого дитинства. Ми вважаємо, що феномен духовності є універсумом творчих здібностей людини, що становить простір розвивального спілкування суб'єктів різного масштабу і рівня. Історико-культурна спадщина сама по собі не є об'єктом дидактичного інтересу або носієм суб'єктивної для дитини новизни. Перетворюючись на зміст дитячої діяльності, вона набуває об'єктивно нової, доти не властивої їй фун-

кції матеріалу, на якому дитина проводить “випробування” цілісної системи загальнолюдських здібностей і орієнтацію у сфері людських відносин із приводу них. А отже, дитина не тільки привласнює, але і творить культуру. Творить не у вигляді нових речей та ідей, а у вигляді нових універсальних духовних цінностей.

Стосовно процесу формування духовних цінностей у дітей старшого дошкільного віку це визначення вимагає конкретизації і доповнення. Через специфіку розвитку психічних процесів і функцій ідентифікація дошкільника можлива на рівні емпатійного переживання, що виникає в процесі ототожнення себе з іншими людьми.

Дитина частіше ідентифікує себе з об’єктом, що викликає яскраві емоційні реакції. Стосовно духовного розвитку старших дошкільників більш прийнятним буде визначення, згідно з яким ідентифікація розглядається як акт інтерперсонального ототожнення, в якому переживання інших подані як власні. Процес інтеріоризації в цьому випадку може бути розглянуто як окремий механізм духовного розвитку, породжений і обумовлений діями механізмів наслідування, нормативної регуляції, ідентифікації.

Суттєвим механізмом, що опосередковує як сприйняття людиною духовних цінностей, так і їхнє відтворення в комунікативному акті, є індуктивна регуляція, що розглядається в психології як процес передачі емоційного стану від одного індивіда до іншого на психофізіологічному рівні контакту, поза власної смислової дії. Вплив цього механізму тим більш відчутний, чим менш значне смислове навантаження дій, представлених у прийнятих нормах і правилах поведінки.

На нашу думку, духовна творчість дитини полягає в породженні нею нових форм дієвого ставлення до світу, нових зразків культури в процесі завоювання творчого потенціалу людства. Дошкільний вік – це тільки початок формування взаємовідносин дитини з іншими людьми. У цей час ще можливо відкрити дитині світ душі іншої людини, не як суперника чи конкурента, а як особистості зі своїм світоглядом, почуттями, ідеалами, проблемами та труднощами. Дорослим, які оточують дитину в повсякденному житті, треба допомагати їй розпізнавати життєві реалії та будувати свою поведінку за нормами добра, милосердя, толерантності.

Дорослий для дитини – не просто одна з умов її розвитку разом із багатьма іншими, а фундаментальна онтологічна підстава самої можливості виникнення власне людського в людині, підстава її нормального розвитку й повноцінного життя (В. Слободчиков).

Подібна спільність по суті і є той простір, та ситуація розвитку, де вперше зароджуються специфічні, власне людські здібності, що дозволяють людині стати і бути суб’єктом свого життя. Принцип розвитку — динамічне перетворення систем зв’язків і відносин між людьми в певній спільності в процесах соціалізації (ототожнення) й індивідуалізації (відособлення). При цьому індивідуалізація визначається як процес оформлення унікального й неповторного Я, набуття індивідом усе більшої самостійності і відносної автономності. Соціалізація трактується як вrostання індивіда у світ людської культури і суспільних та духовних цінностей [9].

У нашому дослідженні ми широко використовували індивідуальний підхід у поєднанні з колективними формами навчання й виховання дітей старшого дошкільного віку. У процесі виховної роботи ми акцентуємо увагу на формуванні в старших дошкільників інтелектуальних, моральних та естетич-

них духовних цінностей. Тобто духовні цінності ми умовно поділяємо на три блоки: інтелектуальні, моральні, естетичні.

Умовність такого поділу полягає в тому, що: по-перше, психолого-педагогічний процес має цілісний, комплексний характер, будь-який розподіл його змістовного компонента має свідомо умовний характер; по-друге, вікові особливості старших дошкільників (про які вже йшлося) зумовлюють мобільність, постійну трансформацію і перетікання цінностей з однієї групи до іншої і навпаки; по-третє, всі ці цінності тісно взаємопов'язані між собою, впливають на формування одна одної і, навіть, створюють кумулятивний ефект ("вибухоподібне" зростання показників формування духовних цінностей у певні періоди розвитку дітей).

Мета виховної діяльності з формування духовних цінностей у старших дошкільників, на нашу думку, полягає в тому, щоб діти не тільки будували свою діяльність (вчинки, дії, поведінку) і в сьогодні, і в майбутньому за законами добра, честі, людяності, а й мали стійкий імунітет до всіх негараздів нашого життя. Необхідно створити відповідні умови для одухотворення інтелектуальних, моральних та естетичних цінностей, для трансформації знань (раціональний компонент) у свідомість і підсвідомість (емоційно-духовний компонент) дитини. На нашу думку, тільки за такої умови людина стає вінцем природи і має корінну відмінність від тваринного світу.

Система формування духовних цінностей у старших дошкільників – це поєднання комплексу занять, ігор, свят, екскурсій, бесід, спостережень, організованої самостійної діяльності, яка дозволяє формувати в дитини вміння поводитися за законами честі, добра, людяності; використовувати індивідуальний досвід, вміння знаходити в різних ситуаціях вирішення проблем на морально виправданій основі без допомоги дорослого, реально оцінювати результати своєї діяльності тощо.

Для досягнення більшої результативності в роботі зі старшими дошкільниками з формування духовних цінностей необхідно "...інтегрування ознайомлення дітей із засобами українського народознавства з їхньою практичною діяльністю та емоційно-художніми впливами на них на основі особистісно-орієнтовної моделі взаємодії вихователя і дитини" [7, с. 3].

Висновки. Таким чином, наш аналіз особливостей процесу формування духовних цінностей у дітей старшого дошкільного віку показав, що старший дошкільний вік – сенситивний період, коли закладаються основи формування духовності, духовних почуттів, духовних цінностей, будування на цій основі сприйняття світу та світовідношення, любов до всього живого.

Аналіз наукових джерел дозволив виявити деякі особливості формування духовних цінностей у дітей старшого дошкільного віку, переконатися, що механізм формування духовних цінностей базується на перетворенні зовнішніх моральних норм у внутрішні мотиви діяльності.

Перспективу подальших розвідок в заданому напрямку вбачаємо у необхідності пошуку шляхів оптимізації духовного зростання особистості дитини старшого дошкільного віку, розвитку її творчого потенціалу у процесі прилучення до образів Краси й Культури, на основі синтезу мистецтв, та творчого самовираження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини / І.Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 2 (16). – С. 16–21.

2. Бондаревская Е.В. Методологические стратегии личностно-ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Воспитание как встреча с личностью : избранные педагогические труды в двух томах. – Т. II. – Ростов н/Д : Изд-во РГПУ, 2006. – 504 с.
3. Духовность человека: педагогика развития : учеб. пособие / Под ред. Н.В. Михалковича. – Мн. : Тесей, 2006. – 400 с.
4. Комаровська О.А. Естетичне виховання молодших школярів засобами музично-театрального мистецтва : автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 1992. – 23 с.
5. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) / О.Л. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.
6. Поніманська Т. Гуманізація педагогічної освіти у просторі дитинства / Т. Поніманська // Дошк. вих. – 2003. – № 12. – С. 3.
7. Рогальська Н.В. Розвиток надбань української дошкільної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі : автореф. дис. канд. пед. наук / Н.В. Рогальська. – К., 1998. – 23 с.
8. Роганов М.В. Формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи засобами мистецтв : автореф. дис. канд. пед. наук / М.В. Роганов. – К., 2001. – 20 с.
9. Слободчиков В. Презумпция человечности. О пространстве духовно-нравственного развития ребенка [Электронный ресурс] / В. Слободчиков. – Режим доступа : <http://psy.1september.ru/articlef.php?ID=200501209>
10. Слободчиков В.И. Основы психологической антропологии. Психология человека: введение в психологию субъективности / В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 383 с.
11. Тугаринов В.П. Избранные философские труды / В.П. Тугаринов. – Л., 1988. – С. 259–264.
12. Федотова В.Г. Духовность как фактор перестройки / В.Г. Федотова // Вопросы философии. – 1987. – № 3. – С. 14–21.
13. Фоломєєва Н.А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва : автореф. дис... канд. пед. наук / Н.А. Фоломєєва. – К., 2001. – 19 с.

Сулова І.В. РАЗВИТИЕ ДУХОВНОСТИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПУТЕМ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Данная статья рассматривает актуальность проблемы развития и формирования духовности ребенка – старшего дошкольника. Сделана попытка определить систему работы по развитию и формированию духовных ценностей личности и их влияние на становление ребенка – дошкольника. Раскрывается точка зрения на теоретико-методическое исследование этой проблемы.

Ключевые слова: *духовная культура, духовные ценности ребенка, духовный мир личности, духовность ребенка – дошкольника, духовно – активная личность, мировоззрение.*

Suslova I. V. DEVELOPMENT OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN SPIRITUALITY BY MEANS OF SPIRITUAL VALUES FORMATION

In given article the urgency of a problem of development and spirituality formation of the child-preschool child is considered. Attempt to define work system on formation of cultural wealth of the person and their influence on formation of the preschool child is made. In article the point of view on teoretiko-methodical research of this problem reveals.

Keywords: *spiritual culture, spiritual values of a child, spiritual world of personality, preschool child spirituality, spiritually active personality, worldview.*